

Bilge Kuşlar

Baykuşlar

Baykuşlar, tarih boyunca birçok kültürde hem hayranlık hem de korku uyandırmışlar. Belki de bu kadar çeşitli ve zıt duygulara hedef olmuş bir başka hayvan daha yok. Kimi toplumlar ondan korkmuş, kimi saygı ve hayranlık duymuş, kimi hor görmüş, kimi akıllı demiş, kimi aptal... Hatta büyücülüğün, tıbbın, doğumun ya da ölümün simgesi olmuş. Hint kültüründe baykuşlar, bilimi ve yardımseverliği simgelemiş, hatta geleceği görme güçlerinin olduğuna inanılmış. Ortaçağ Avrupasındaysa, cadıların ve kötü güçlerin yardımcıları sayılmışlar. İnsanların baykuşlara böyle yakıştırmalarda bulunmaları hiç de şaşırtıcı değil. Özellikle de ürpertici sesleri düşünülürse. İnsanlar, baykuşları yeterince tanımadıklarından, onlarla ilgili batıl inançlara da kapılmışlar. Ancak zaman içinde yapılan bilimsel araştırmalarla baykuşların bu tür doğaüstü güçlerinin olmadığı anlaşılmış. Günümüzdeyse, daha çok "bilgeliğin" simgesi olarak kabul edilen baykuşlar, yine de olağanüstü özelliklere sahiptir.

Baykuşlar, genellikle geceleri etkin olan hayvanlardır. Gündüzleri göze çarpmayacak bir şekilde tünerler. Büyük, yuvarlak başları, iri gözleri ve düz yüzleri sayesinde kolayca tanınırlar. Gagaları sivri ve aşağı doğrudur. Antarktika dışında bütün kıtalarda görülürler. En küçük baykuş serçe baykuşudur; adını serçe büyüklüğünde olmasından alır. En büyüğü de, kanatlarının genişliği yaklaşık 2 m ve ağırlığı 5 kg olan puhudur. Tüm dünyada yaklaşık 216 baykuş türü yaşar. Baykuşlar, günlük yaşantılarına gagalarıyla tüylerini düzelterek, gerinerek, esneyerek ve pençeleriyle başlarını tarayarak başlarlar. Tüyleri gri, siyah ve kahverengi tonlarındadır. Bu nedenle dinlendikleri sırada kolay farkedilmezler. Tehlike hisseden bir baykuş, tüylerini vücuduna iyice yapıştırır, ince görünmeye çalışır. Yavrularını ya da kendisini korumak istediğindeyse daha iri görünmeye çalışır ve tüylerini kabartır. Islık, çığlık, gıcırta, kedi mırıltısı, horultu ya da tıslamaya benzeyen çok ilginç sesler çıkarırlar.

Hızlı Avcılar...

Böcekler, kurbağalar, kuşlar, yavru tilkiler, tavşanlar, sürüngenler, balıklar, fareler baykuşların besinleridir; ama her baykuş farklı şekilde beslenir. Avları küçükse genellikle avladıkları yerde, daha büyükse yüksek bir yere taşıyıp yerler. Artan besinlerini yuvalarında, ağaç deliklerinde ya da çatılarda saklarlar. Fazla yiyecek bulamadıklarındaysa seçiciliği bırakıp her şeyi yerler. Avlanırken iki farklı yol izlerler. Ya uygun bir yerde tüneyerek av görene kadar beklerler ya da uçarak av ararlar. Genellikle kısa kanatlılar tüneyerek, uzun kanatlılarsa uçarak avlanır.

Her Gün "Kusarlar"

Baykuşlar da diğer kuşlar gibi yiyeceklerini çiğneyemez. Fare gibi küçük hayvanları doğrudan yutar, tavşan gibi daha büyük hayvanlarıysa önce küçük parçalara böler ve daha sonra yerler. Diğer kuşların tersine, baykuşların

kursağı yoktur. Kursağ, kuşların gırtlaklarında bulunan ve içinde yarı sindirilmiş ya da sindirilmemiş besinlerin depolandığı kese benzeri bir yapıdır. Mideleriysen iki bölümden oluşur. İlk bölümde besinleri sindirmeye yarayan enzimler bulunur. Taşlık adı verilen ikinci bölümdeyse sindirim enzimleri bulunmaz. Bu bölüm, sindirilemeyen kemik, kürk, tüy ve diş benzeri parçaları tutan bir süzgeç görevi görür. Baykuşlar avlarını yedikten birkaç saat sonra, hâlâ taşlık içinde bulunan

Başka hayvanlar tarafından yapılmış yuvaları da kullanırlar. Bazıları yere, bazıları ağaç kovuklarına ya da çatılara yuva yapar. Kayalık alanlar da puhu gibi bazı baykuş türleri tarafından yuva olarak kullanılır. Çölde kaktüslere yuva yapan baykuşlar da vardır.

Baykuşlar, sindiremedikleri besin parçalarını kusarak dışarı atarlar. Araştırmacılar, kemik, tüy benzeri bu parçaları inceleyerek baykuşların beslendiği canlıları tanımlayabilirler.

sindirilemeyen parçalar bir topak haline gelir. Bu topağa pelet denir. Taşlıktan midenin ilk bölümüne taşınan pelet, buradan dışarı atılana kadar baykuşlar hiçbir şey yiyemez. Dinlendikleri yerde peleti kusarlar ve kusarken acı çeker gibi bir hal alırlar. Gözleri kapanır, yüzleri küçülür ve uçmakta isteksiz olurlar. Boyunlarını öne uzatıp gagalarını açarlar ve pelet bir anda ağızlarından yere düşer.

Diğer kuşlardan farklı olarak baykuşların besin atıkları daha çok olur. Bunun nedeni, midelerindeki sindirim sıvısının daha az asitli olmasıdır. Ayrıca diğer yırtıcı kuşlar, avlarını yemeden önce tüylerini iyice yolarlarken, baykuşlar böyle yapmazlar. Bilim insanları ya da baykuşların ne yediğini merak eden kuş gözlemcileri peletleri toplar ve içindekileri ayırarak, baykuşun ne yediğini anlayabilirler.

Kimin Gözü Daha Büyük?

Gözlerimizin vücudumuza oranı, baykuşlarınkı gibi olsaydı, her bir gözümüz bir greyfurt büyüklüğünde olurdu! Birçok kuş türünde gözler başın iki yanındadır. Böylece daha geniş bir alanı görebilirler ve bu sayede avcılarından korunurlar. Oysa baykuşların gözleri öndedir. Bu nedenle, her iki göz aynı anda aynı alanı görebilir. Bu, aynı zamanda üç boyutlu görebildikleri anlamına gelir. Böylece çevrelerindeki nesnelere kendilerinden uzaklığını kolayca anlayabilir, avlarının kendilerinden uzaklığını belirleyebilirler. Boyunları uzun ve esnek. Bu sayede başlarını yana doğru 270, yukarı doğru 90 derece kadar çevirebilirler. Çevrelerine neredeyse tümüyle hâkim olurlar.

Sanılanın tersine baykuşlar gece gördükleri kadar gündüz de iyi görürler. Geceleri ışık az olduğundan, daha iyi görebilmek için gözbebekleri iyice büyür. Gündüzleri ise yeterince ışık olduğundan, gözbebekleri bir toplu iğne başı kadar küçülür. Yarı karanlıkta biz insanlardan 35 - 100 kat daha net görebilirler.

Gözlerini korumayı sağlayan üç gözkapakları vardır. Biri baykuş gözünü kırptığında, diğeri yarı uykudayken kapalı olur. Üçüncü göz kapağını da göz yüzeyini temizlemek için kullanır.

Türkiye'de Görülen Baykuş Türleri

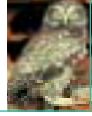
İshakkuşu Küçük boylu ve kulaklı bir baykuştur. Gece avlanır. Sesi ısığa benzer ve üç saniyede bir ses çıkarır. Büyük böcekleri yer. Seyrek ağaçlı alanlar, tarım alanları, meyve bahçeleri, parklar ve bahçelerde yaşar.

Çizgili İshakkuşu İshakkuşuna benzer, ama daha açık renkli ve daha iridir. Böceklerle beslenir. Fırat nehri boyunca yaşar.

Kukumav En yaygın baykuş türüdür. Gündüz de avlanır. Farelerle beslenir. Miyavlamaya benzer sesler çıkarır. Taş, toprak yığınlarına, direklere ve çitlere tünür.

Peçeli baykuş En açık renkli baykuştur. Küçük memeli hayvanlar ve sürüngenlerle beslenir. Sesi hırlama, havlama ya da çığlığa benzer. Geceleri sokak lambası ya da far ışığı altında bembeyaz görünür. Eski, tarihi binalarda da görülür.

Kulaklı orman baykuşu Kulağa benzer tüyleri vardır. Küçük memeli hayvanlarla beslenir. Kapı gıcirtısı benzeri bir ses çıkarır. Kışın onlarca toplar ve gündüzleri çam ağaçlarında birlikte uyurlar. Eski karga yuvalarında yuva yapar.

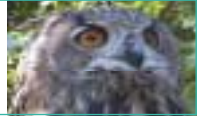

Kır baykuşu Gündüzleri de avlanır. Küçük memeli hayvanlar ve kuşlarla beslenir. Küçük gruplar halinde görülebilir. Cıyklamaya benzer bir sesi vardır.

Alacabaykuş Geceleri avlanır. Küçük memeli hayvanlar, kuşlar, kurbağa, solucan ve bazen balıklarla beslenir. Ağaç kovuğunda yuva yapar.

Puhu En büyük baykuştur. Yavru karaca büyüklüğündeki memeli hayvanlar ve büyük kuşlarla beslenir. Kulağa benzer tüyleri vardır. Alacakaranlıkta ya da sabah olurken ava çıkar.

Radar Gibi Kulaklar...

Gözlerin arkasında bulunan kulaklar, tüylerle örtülüdür. Bazı baykuşların kulak şeklinde iki tüyü bulunur, ama bunların işitmeye ilgisi yoktur. Bir kulağın diğerinden daha yukarıda olduğu türler de vardır. Bu sayede kulaklar radar gibi çalışır. Bir ses işittiklerinde, sesin sağ ve sol kulaklarına geliş süresi arasındaki farktan sesin geliş yönünü bulurlar. Örneğin, ses sol taraftan geliyorsa, sol kulak sesi sağ kulaktan daha önce duyar

Baykuşlar, başlarını neredeyse tümüyle döndürebilirler.

ve baykuş başını hemen sesin geldiği yöne çevirir. Bu sayede ses her iki kulağa da aynı anda gelir. Ses, her iki kulağa aynı anda geldiğinde, baykuş avının hemen önünde olduğunu anlar. Ses, bir kulağa diğerinden saniyenin 30 milyonda biri kadar önce gelmiş olsa bile sesin geldiği yönü ayırdederler. Baykuşların beyinlerinde işitme duyusuyla ilgili bölüm, diğer kuş türlerindeki göre daha gelişmiştir. Beyinlerinin bu bölümünde en az 95.000 sinir hücresi vardır ve bu sayı kargalarınkinden üç kat fazladır. Bir kargaya göre, sesleri üç kat daha hızlı algırlarlar. Baykuş, avının olduğu yeri anladığında başını öne eğerek uçar. Bu arada avının sesini dinlemeye devam eder. Avına yaklaşık 60 cm kadar yaklaşınca bacaklarını aşağı doğru uzatır ve pençelerini iyice açar. Avını tam gözlerinden yakalar; bu sayede öldürmeden önce onu kör eder ve kaçmasını engeller.

Sessizce Uçarlar!

Baykuşların, kanat tüylerinin uçları, tarak gibi çatalıdır. Bu özellik sayesinde, uçarken kanatların havayla temas etmesiyle oluşan sesin kesilmesi sağlanır. Sessizce uçarak, avlarının kendilerini işitmesini önlerler. Gündüz etkin olan bazı türlerde, kanat tüylerinin uçları çatalı olmayıp kanatlar genellikle geniş, yuvarlak uçlu ve büyüktür. Böylece kanatlara daha az yük biner ve çok enerji harcamadan uçarlar. Kolayca süzülerek ve yavaş hareketler yaparak uzun süre uçabilirler. Bu da avlarına yaklaşımda büyük bir kolaylık sağlar.

Sivri Gagalar... Güçlü Pençeler...

Baykuşlarda kısa, eğri, sivri ve çok güçlü olan gaga, görüş alanını kapatmamak için aşağı doğru kıvrıktır. Gaganın iki yanında burun delikleri olsa da, koku alma duyuları çok zayıftır. Birçok baykuş türünde, ayakları kaplayan tüyler hayvanı soğuktan koruduğu gibi, avladığı hayvanların onu ısırılmalarını da engeller. Baykuşların dörder parmaklı ayakları çok güçlüdür.

Baykuşlar Yaşam Alanlarını Çok İyi Korurlar

Genellikle ilkbaharda çoğalan baykuşlar, ortalama üç ya da dört yumurta yumurtlarlar. Yavruların yumurtadan

Baykuşlar, tüylerini kabartarak tehlikeli görünmeye çalışırlar. Böylece düşmanlarından korunurlar.

Baykuşlar, yumurtadan çıktıklarında uçuş tüyleri henüz oluşmamış haldedir. Yalnızca ısınmalarını sağlayan tüyleri bulunur. Büyüdükçe uçuş tüyleri de çıkmaya başlar. Diğer kuşlar gibi baykuşlar da tüylerini düzenli aralıklarla değiştirirler. Buna tüy dökme denir. Yılda bir kez gerçekleşen bu olay, yetişkin kuşlar yavrularını büyütüp kendi başlarına yaşayabilecek hale getirdikten sonra gerçekleşir. Uçuş ve avlanma becerilerini önlememek için tüyler birer birer dökülür. Bu nedenle tüy dökme yaklaşık üç ay sürer.

çıkmaları yaklaşık 30 gün sürer. Baykuşlar önce, yumurtadan daha erken çıkan yavruları beslerler. Bunun nedeni, özellikle besinin az olduğu dönemlerde tüm yavruları eşit besleyip hepsinin güçsüz olmasına neden olmaktansa, bazılarını daha iyi besleyip güçlü yavrular olmalarını sağlamaktır. Bu sayede soylarının devamını güvence altına alırlar. En küçük yavru da hareketlenmeye başlayana kadar erkek tek başına avlanır, dişiye hep yuvada kalır. Daha sonra hem dişi hem de erkek birlikte avlanırlar. Çoğalma döneminde yuvalarının bulunduğu ve yavrularına besin getirmek için avlandıkları alanlar baykuşlar için son derece önemlidir. Çoğalma dönemi boyunca bu alanları başka baykuşlardan ya da aynı avla beslenen diğer canlılardan korurlar. Alacabaykuş ve puhu gibi baykuş türleriye yıl boyunca hep aynı alanda bulduklarından bölgelerini sürekli korurlar. Gündüzleri etkin olan baykuşlar, bir alanın kendi bölgeleri olduğunu belli etmek için belirli aralıklarla havada uçarlar. Gece etkin olanlarsa bunu bir ses çıkararak sağlarlar.

Biraz da Oyun Oynayalım! Baykuş-Fare

Gruptan birini baykuş olarak seçin ve gözlerini bağlayın. Yere eski gazeteler serin; bunlar kuru yapraklar olacak. Baykuşu gazetelerin ortasına getirin. Diğer arkadaşlarınızın çoğu ağaç olsun. Ağaçlar, baykuşun çevresinde halka yapsın. Bir ya da iki kişi de fare olsun. Fareler, ağaçtan ağaca hareket ederken baykuş fareleri yakalamaya çalışsın. Herkesin sessiz olması çok önemli. Sessiz olunursa, baykuşun hareket eden fareleri duyması daha kolay olur. Baykuş, fareleri bir de fırtınalı havada yakalamaya çalışsın. Fırtına sırasında ağaçlar fırtına sesleri çıkarmaya, baykuş da bu sırada fareleri yakalamaya çalışsın. Ne dersiniz, baykuşların avlanmaları gürültülü ortamlarda mı, yoksa gürültüsüz ortamlarda mı daha kolay?

Burcu Meltem Arık

burcu@kustr.org

Kaynaklar

Türkiye ve Avrupa'nın Kuşları, HarperCollins Yayıncılık, 2001
RSPB Wildlife Explorers, 1999
"We're Owls, Your Big Backyard", Aralık 2002
"Great Horned Hunters", Ranger Rick, Mart 2002
<http://www.owlpages.com>
<http://www.owls.org>